

III

ЦРКВА — ПОЧЕТАК ЕСХАТОНА

Црква је, као што се донекле може видети из досадашњег излагања, тесно повезана са светом. Христос је својим искупитељским делом, крстом и васкрсењем, помирио свет са Богом (Еф. 2, 11—22) и постао Глава читаве творевине (Еф. 1, 21; Кол. 1, 15—16). Црква и свет су христолошки повезани и разликују се, поред оног што из тога произлази, по степену близине Христу. „Христос је глава Цркве и истовремено глава свих видливих и невидливих бића“.¹ Његово дело се преко Цркве распростире и на земљи продужава. Зато оно што се у Цркви догађа од одлучујућег је значаја за сва створења, као што каже Апостол: „Да се кроз цркву сад обзнани поглаварствима и властима на небу многоразлична премудрост Божја, по наредби векова, коју учини у Христу Исусу Господу нашему“ (Еф. 3, 10—11). Из Цркве, и заједно са њом (уколико је Њему угодно), Христос, без обзира на све отпоре и несвесности, влада светом.“ Ако трпимо са Њим, ћемо царовати (II Тим. 2, 12). Црква и свет нису два одвојена подручја који би стајали један поред другог или се можда само додиривали, него се та веза може представити као два концентрична Круга чији је заједнички центар Христос:

1. Та веза не значи истоветност. Степен близине Христу као средишту свесвега одређује *различност између Цркве и света*, која није само у просторном растојању, но и у духовно-верском квалитету. Веза је веома комплексна.² Повезаност цркве са светом изражава се у антиномији: док је с једне стране одвојена од света (I Кор. 7, 30—31), дотле је с друге стране солидарна са њим као створењем Божјим које треба да се преобрази у ново небо и земљу у којима „*правда живи*“ (II Петр. 3, 13). „Црква је оруђе Божје за спасење света“.³ Као таква она не може бити затворена у себе, у свој благодатни круг, но отворена према свету и заинтересована за оно што се и изван њених граница догађа у свим, па и чисто профаним, областима живота (држава, политика, култура, економија, наука и др.), као што се то, нарочито јасно, заступа и изражава у списима Св. Василија Великог и Св. Јована Златоуста. Они су се у својим списима, од стране Цркве, бавили и изразито светским стварима

¹ О. Cullmann, *Christus und die Zeit*, Zürich, 1946, s. 166.

² Булгаков, *ib.* с. 331—344.

³ Аквилонувъ, *Церковъ*, с.л. Петербургъ 1894, с. 8.

на христолошким основама и под есхатолошким аспектима. На тој основи се у новије време заснива теологија проповеди тзв. социјалног хришћанства (Бухарев, Соловјев, Федоров и др.) Дејство Цркве простире се на све области живота, живота као космичког стваралаштва.

Црква није „од овога света“ (Јн. 17, 14—16), али, веома активно, јесте у свету (Јн. 17, 11), што њеним члановима, да би своју мисију ефикасније испунили, поред осталог, налаже да буду „прави и чисти, деца Божја без мање усред рода неваљалог и поквареног“ (Фил. 2, 15). У Цркви се живи у сазнању да „пролази (греховно) обличје овога света“ (I Кор. 7, 31), али и у веровању да се, и саучесништвом чланова цркве у Божјем делу, успоставља на рушевинама светске пролазности нови и непролазни свет Божји (Откр. 21, 1).

Свет, премда пребива у тами, није апсолутно супротан делу Христовом у Цркви. Христос кроз Цркву зрачи као сунце чији зраци имају далеки, бескрајни, радијус. Свуда, сем у сатанским осуновраћеностима, има по нека луча Његове истине. Отуда у свету она, мање или више свесна, чежња за спасењем у Христу. То се, као репрезентација људске пометености и бола, огледа у светским религијама и идеологијама, нпр.: будизму (да је овај свет привид у коме личност пати), исламу (да ниједно биће нема сопствене делотворности, него ове долази од Бога), хуманизму (да се човечанство мора ослонити на самог човека, његову рационалну активност, занемарујући оправданост коначног излаза), марксизму (да је спас у одређеном, дијалектички схваћеном, току ствари и односу човека према раду). У свему овоме, премда затамњено и отвлечено, поред огромних заблуда, има нека доза есхатолошког надањућа (о чему постоји доста опширна литература). Постоје неки хришћански елементи. Свуда се ту тражи, жеравично, пут спасења и, понегде, остварује нешто од љубави и преданости, што су и, често пренебрегнуте, црквене врлине, због чега се може рећи, као што оштро и оштроумно запажа Берђајев, да, тиме, нехришћани изобличавају хришћане, њихове неостварене задатке. Без Христа, односно Цркве, потпуно без њих, свет као такав не би могао постојати, распао би се у ништавилу. Тиме је, том повезаношћу и прожетошћу, историја света постала историјом Цркве на њиховом драматичном путу ка вечности.

2.

Ситуација Цркве проистиче не само из њеног односа према свету, но, битно, из самог бића Цркве. Не обликује, Цркву свет, но Црква, својом христовском динамиком, може, и хоће, да обликује свет, да послужи његовом спасењу, јер изван Цркве нема спасења. Свет да би се спасао мора ући у Цркву. Нарочито дубина бића Цркве изражава се тиме што је представљена речју и појмом, сликом, мистичког Тела Христовог: „Тако смо многи једно тело у Христу“ (Рм. 12, 5; I Кор. 12, 12—14). Црква дакле није људска творевина, организација, него света богочовечанска заједница, еклисиа (Рм. 1, 7; Кол. 1, 2; I Кор. 10, 32; Еф. 1, 22). Црква је еклисиа ту тхеу

(I Сол. 2, 14; II Сол. 1, 4; I Кор. 1, 1), због чега се, у смислу тог суетелесништва, може назвати Христом. „Ми смо (као Црква) суетелесници Бога Логоса“⁴ „Оваплотивши се (Христос) је допунио и довршио стварање: стога је Црква Тело Његово а Он вечна глава тогечног тела. Све у цркви Њиме стоји и Њиме постоји. Црква је пунота Његова“⁵ Булгаков „тајну Христову“ као Цркву овако тумачи: „Црква Христова није установа, него нови живот са Христом и у Христу, која живи Духом Светим. Христос, Син Божји, дошавши на земљу и поставши човек, сјединио је свој богочовечански живот са човечанским животом, Бог је постао човек и тај богочовечански живот дао онима „који верују у име Његово“. Исус је живео међу људима и умро крсном смрћу, али је васкрсао и узнео се на небо. Узнесавши се, није се одвојио од свога човештва, него пребива са њиме у све векове. Светлост Христовог васкрсења осветљава Цркву и радост победе над смрћу је испуњава. Васкрсли Господ живи с нама и наш живот у Цркви је живот у Христу. „Хришћани“ зато и носе то име што су Христови, Онису у Христу и Христос у њима. Боговаплоћење није само идеја или учење, него пре свега збивање, које се једном свршило у времену, али има сву силу вечности, и то пребивајуће боговаплоћење као савршено сјединење (неразделно, мада и несливено) двеју природа, Божанске и човечанске, и јесте Црква. Црква је човечанство Христово, Христос у своме човештву“⁶ Али пошто је живот Христов, као личности Божанске, неразделив од живота Св. Тројице, то је Црква као живот у Христу, и живот Свете Тројице, као што каже Тертулијан: „Где је Тројица, Отац и Син и Дух Свети, тамо је Црква, која је (тима) тело Свете Тројице (Corpus Trinitatis)“⁷ Зато се Цркви не може припадати кроз неки *contrat social* или било који социолошко-историјски модус, но искључиво надприродном бригом Божјом, на сакраментални начин, кроз тајну крштења у име Св. Тројице (Гал. 3, 26—28), што Цркву уздиже, изнад сваког партикуларизма (националног, културног, социолошког и др.) као универзалну (Гал. 3, 28) она се простире колико и Христово икупитељско дело. Црква је, у поређењу са историјским организацијама, надисторијски *организам* (Еф. 1, 22; 5, 4; Дела ап. 2, 33) људи повезаних међу сообом као деца Божја и браћа духовна; Право братство људи могуће је само у Цркви, тј. у Христу. Изван Цркве је дисхармонија, мржња и раздор.

Представљањем Цркве као мистичког тела Христовог изражава се њено унутарње биће с погледом на порекло и животни принцип, али иако је тиме Црква као надприродна стварност, *не може се аутоматски поистоветити са Христом*. Такво поистовећење, схваћено органско-биолошки, могло би одвести једном виду еклезиолошког монофизитизма, где би се, у том случају, упало у Евтахијеву христолошку јерес: да је људска природа у Христу претворена у Божанску, што је осуђено на IV васеленском сабору. Христос, наиме, није само у Цркви, него стоји и *према* Цркви. Узајамни однос Христа

⁴ Св. Атанасије, *Contra arianos*, III, ы (P. art. Col. 396)

⁵ Архим. Ј. Поповић, *Догматика*, III, Београд, 1978, с. А.

⁶ Булгаков, *ib.*, с. 28—29.

⁷ Тертулијан, *ib.* с. 11.

и Цркве није у простом јединству, него, како, каже Булгаков, у „двојединству“, при чему узајамност није растављена двојединством нити стопљена јединством. Црква је *Христов живот у Цркви* у смислу Апостолове речи: „Не живим више ја, него Христос живи у мени“ (Гал. 2, 20). „Црква као тело Христово живи животом Христовим и тим самим је област дејства и присуства Св. Духа“.⁸ Суштина цркве је божански живот, а не сам Бог, јер Бог се манифестује у цркви, али се не исцрпује њом. Црква се стално одуховљава Св. Духом. Она, у своме емпиријском виду, није, још, у пуноти свога остварења, но је, у том погледу, у потенцијалности, настајању, чека обећању и жућену пуноту у Христу: „Дух и невеста говоре: Дођи!“ (Откр. 22, 17). У томе своме виду Црква (односно њени чланови) подложна је искушењима, па је пребивање у њој ризично (I Кор. 10, 12). Конкретни црквени облик, иако изражава, не може, ни у највишем своме домету, да досегне биће Цркве као мистичко Тело Христово. Знамо да многе ствари у Цркви носе печат греха на себи. Много шта у њеној делатности није на висини. Ово стање добро илуструје познато упоређење Цркве са мрежом у коју су се ухватиле разне рибе, добре и рђаве, или, још боље, Христова прича о пшеници и кукољу, у којој је сликовито указано да ће добри и зли у њој постојати — расти до Жетве, до краја света и века, до Суда Божјег. Нема дакле места за испразну, теолошки неаргументовану, идентификацију човечанског и божанског у Цркви. На Царство Божје у овоме веку непрестано се чека и моли: „Нека дође царство твоје, нека буде воља твоја“. Црква је есхатолошки Народ Божји, који, као Израил за Ханаан, путује ка својој Небеској Отаџбини, „јер наша је домовина (политеума) на небесима, отуда и Спаситеља очекујемо овога Исуса Христа“ (фил. 3, 20).

3.

Црква, као заједница у Христу, најинтензивније се изражава и остварује у богослужењу, односно у његовом синтетичком центру — литургији. Литургија је, као што из саме речи и појма произлази, креативно деловање, а примењено на литургијски чин значи сакраментално дејство, које обухвата не само култно него и социјално-етичко изграђивање. Ради се о нарочито активном односу између Бога и човека, о корелацији међу њима. Са Божје, горње стране, посреди је дело благодати, присутне снаге Царства Божјег, могућност свестране обнове у Христу (Еф. 4, 6), а са човечје, доње стране, одговор вером и делима по вери на то дело Божје (Мт. 18, 20). Литургија је, значи, много више од самог култа, ritus-а, шароликог церемонијала. Култ има посредничку, инструменталну улогу; он улази у овај круг, премда секундарно, јер се, како каже Шмеман, само помоћу њега може да изрази оно апсолутно друго, при чему се и сам култ подвргава мистеријалној транспозицији.⁹ Ни култ, као cultus publicus, није култни, јер је и у њему иницијатива у Богу, те се може

⁸ Булгаков, *ib.* с. 30.

⁹ А. Шмеман, *Введение е литургическое Богословие*, Париз, с. 119.

уопштено рећи да је литургија пре свега *opus Dei*, јер у богослужбеном акту Бог је делатан и пре но што ми одговоримо на ту делатност: „Имамо ми љубав к њему, јер Он најпре показа љубав к нама“ (I Јн. 4, 19). Сакраментални *сочинио* није претпоставка Божјег деловања, него, обратно, његов сотериолошки и патреутички плод (Мт. 20, 28; Јн. 10, 11; I Јн. 3, 16).

Литургија је свештени догађај, актуализација искупитељског дела у Христу, чији је врхунац евхаристија (Мт. 26, 27—28), која је начин Христовог реалног присуства под видом хлеба и вина. У моменту епиклезе вештаство хлеба и вина претвара се Духом Светим у истинско тело и крв васкрслог Господа Исуса Христа (Посланица источних патријараха, чл. 17). Христос, који ће доћи у слави, већ и сад долази онима који се достојно причешћују и постаје за њих живот, као што сам Исус говори: „Ја сам хлеб живи који силази с неба; који једе од овога хлеба живеће на век; и хлеб који ћу ја дати тело је моје, које ћу дати за живот света“ (Јн. 6, 51)¹⁰. Тај догађај се стално обнавља и остварује. Анамнеза није само потсећање на дело Божје него и само то дело, деловање *in actu*. Оно што је Бог у Христу за спасење света, крстом и васкрсењем, учинио, то се и сада, Св. Духом кроз реч и тајну, понова чини. „Евхаристија је тајна цркве: вечна актуализација њена као тела Христовог. Зато она није само најважнија служба, него истовремено и извор читавог литургијског живота Цркве и њен циљ“.¹¹

Литургија није затворена елитистичка мистерија која би се садржавала само у душевном (исихичком) доживљају, молитвеном усхићењу и сл.; него је то животна функција Цркве, која има далеко-сежна практично-етичка дејства. То је сила којом се обликује људска егзистенција. Литургија се живи. Она се обавља ради свестраног људског усавршавања и обнове. Карактеристично је за литургијски акт да он није искључиво изоловано-индивидуални однос између Бога и човека, него се, обнављајући оне којима је упућен, остварује у заједници (*κοινωνία*) са Христом и међу собом. Литургија је, пре-иначење свега око себе, усмерена на раст и преображај створења у „ново створење“ (II Кор. 5, 17) „праведности и светости“ (Еф. 4, 24). Литургија је светоетички активна. Читави живот, а не само неки његов део, добија благодатно-религиозни садржај и оријентацију. Цео живот из литургијског учешћа као центра иде ка тоталној преданости, жртви у Христу: „Молим вас, дакле, браћо, милости Божије ради да дате телеса своја (земаљски, конкретни живот) у жртву живу, свету, угодну Богу: то да буде ваше духовно богомољство“ (Рм. 17, 1). У чему је, ближе, та животна литургијност, Апостол даје јасан општи одговор: „Не владајте се према овоме свету (Свету преха и зла), него се промените обновљењем ума свога“ (Рм. 12, 7). Пре свега, учешћем у свакидашњици православна литургија као богослужење разликује се од богослужења незнабожачких религија и разних других анти-историјских мистерија, које су езотерично-елитне, одвојене од конкретног живота. У православном хришћанству

¹⁰ Б. Мијач, *Литургија — фактор обнове црквеног живота*, Београд, 1980, с. 39.

¹¹ Архим. Каприан, *Евхаристие*, Париз, 1947, с. 25.

свакидашње бива прожето литургијским. Ту се делујуће снаге искупљења окрећу животної пракси, при чему се, наравно ради о нествореним енергијама које прожимају свет. Овај сакраментални препород благодаћу је и једини пут за избављење твари од ропства греху и смрти: „Јер чекање твари чека да се јаве синови Божији. Јер се твар покори трулежности (не од своје воље него за вољу онога који је покори) због наде, да се и сама твар опрости од ропства распадивости на слободу славе деце Божије. Јер знамо да сва твар уздише и тугује с нама до сад“ (Рм. 8, 19—22). Ради се о испуњењу чежње земље и неба.¹² Грешни човек је заробио творевину, која јеца и стење очекујући праведног човека Христовог да га избави из трулежи.

Највиши циљ литургије, у свим сакраменталним аспектима, јесте слава Божја. Јавно поштовање Бога је објективно (фундаментално) откривење и саопштење те славе људима, а преко њих и читавом створењу. Ту се већ сад, на сакраментални начин, учествује у есхатолошкој слави која ће доћи и која има не само теоцентрични но и антропоцентрични аспект. Ти аспекти су само формално различни, јер слава Божја обухвата и човеков позитивни одговор на ту славу. Слава је и освећење човека (и света), као што каже Св. Иринеј Лионски: „Слава Божја је освећени човек“.¹³ Слава Божја је спасење света. То је објективно прослављење Бога у створењу. Јер Бог ништа (лично) не добија нашим слављењем. „Не прима угађања од руку човечјих, као да би Ономе требало шта који сам даје живот и дихање све“ (Дела ап. 17, 25; ср. Јез. 20, 11; Пс. 49, 9; Ис. 42, 5), док ни наш спас, лично, није примарни мотив култа; само кад себе, у објективно-свеобухватном смислу, „заборавимо“ и Бога култски ставимо у средиште свога живота и ми се спасавамо, према речи Христовој: „Ко хоће да своју душу (своје ја) сачува, изгубиће је; а ко изгуби душу своју мене ради, наћи ће је“ (Мт. 16, 25).

4.

Црква је, силом Божанске тајне у себи (Еф. 3, 3—4; Кол. 1, 27), мисионарски оријентисана. Та делатност је заснована како на Христовом присуству у Цркви (Јн. 20, 21—23), тако и на заповести да се Његово дело спасења на земљи кроз Цркву продужи и прошири: „Даде ми се свака власт на небу и на земљи. Идите дакле и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа, учећи их да све држе што сам вам заповедио; и ево ја сам с вама у све дане до свршетка века“ (Мт. 20, 18—20). Мисија у Цркви није један задатак поред неких других, него је то сама Црква у вршењу Господње заповести. Чинећи ово Црква саму себе остварује у времену до Другог доласка. Мисија — то је Црква у акцији: Црква живи уколико мисионира; без мисије она је мртва. Ова делатност је мерило читаве црквене ортодоксије и ортопраксије.

¹² Н. Schlier, *Das Ende Zeit*, Freiburg, 1977, s. 250—270.

¹³ Иринеј Лионски, *Adr. Haer*, IV, 20, 7.

Главни инструмент црквене мисије је проповед, којом се Божија премудрост, која је раније била скривена, сада у животу цркве открива и манифестује (Еф. 3, 10). Преповед је знак благодати Божје овоме свету, чудесни догађај у коме је Бог на делу: „Тога ради и ми захваљујемо Богу без престанка што ви примивши од нас реч чувена Божијега примисте не као реч човечију, него (као што заиста јест) реч Божију, која и чини у вама који верујете“ (I Сол. 2, 13). Проповед је, интервенцијом Св. духа, реч Божја. Зато њу одбацити значи одбацити Бога“. Који дакле одбацује (проповед), не одбацује човека него Бога, који је дао Светога Духа свога у вас“ (I Сол. 4, 8). Ортодоксна црквена проповед, дакле, има сакраментални ореол. Она се остварује кроз Божји дар (харизму), који је битан за свето дело мисије (Рм. 15, 19; II Кор. 3, 3; Мт. 10, 20; Дела ап. 2, 4; I Кор. 2, 4). У проповеди се, као и у литургији, збива актуализација Христовог дела искупљења. Проповед није само извештај о Христовом животу и раду, или (само) излагање догматских и моралних истина (поука, предавање) него кроз све то и у свему томе, један од начина деловања Божјег у Цркви и II Кор. 5, 20; Дела ап. 10, 44). Бл. Августин каже да је преповед *mensa Verbi Dei* (трпеза речи Божије), а Св. Јероним је упоређује са причешћем.¹⁴ „Главна служба Св. Духа састоји се у томе да оно што је Христос једном учинио и казао и што ће на Крају учинити и казати — сада постане делујућим“.¹⁵ Зато се ова служба, у широком опсегу, не може од богослужења, односно литургије, одвојити. Проповед је у саставу литургије. Као што је Христос проповедао и чинио, тако се и сад, снагом Св. Духа у Цркви, проповеда и чини. Царство Божје као предмет проповеди није привид него стварност: „Слепи прогледају, хроми ходе, губави се чисте, глухи чују, мртви устају, сиромашнима се проповеда еванђеље“ (Лк. 7, 22). Оно што се у проповеди обзнањује то се у светим тајнама остварује у директном и индиректном значењу. Без проповеди богослужење би се могло схватити као магија, а проповед без остварења у св. тајнама као пука теорија. Проповед и богослужење (литургија) су два вида којима се Божја благодат служи за остварење Царства Божјег. Ова привидна двојност (реч — тајна) није у ствари двојна: у оба вида ради се о деловању исте благодати Божје да се уприсутни Христово дело искупљења. Зато је служба речи у „*Didache*“ (гл. 15) названа литургијом. Проповед је, као и богослужење, не само начин саопштавања, но и оприсутнења Христа (*representatio Christi*).

Мисионар (субјект мисије), у најдубљем и аутентичном значењу, је Христос посредник и првосвештеник, „који је Слуга светињама и истинитој скинији, коју начини Господ, а не човек“ (Јевр. 8, 2). Његова мисија у Цркви се продужава преко нарочитих изабраника, јерархије (II Кор. 8, 19; Еф. 1, 13; II Тим. 1, 6), али и преко Цркве као народа Божјег у целини. Црква је у целини, као клир и народ, *Communio Sanctorum*, мистичко тело Христово, па је и мисија, према рашичлањена (I Кор. 12, 27—31), скупно дело свих. Црква је мисионарски народ последњег времена. „Ви сте избрани род, царско

¹⁴ Б. Мијач, *ib.* с. 39—40.

¹⁵ J. Almmen, *Diener Sind Wir*, Stuttgart, 1958, s. 138.

свештенство, народ добитка, да објавите добродетељи Онога који вас дозва из таме ка чудноме виделу своме“ (I Петр. 2, 9). Бити члан Цркве значи бити сведок (martyr) у двоструком смислу: исповедати (обелодањивати) пред светом Христову истину и, истовремено, за ову истину страдати (ако треба, а увек, у неком степену и виду, треба). Овоме сведочанству нема граница у простору и времену. Такво сведочанство обухвата реч и дело, који се не могу делити једно од другога. Било да се говори или чини — мисија се одвија. У мери у којој је црква тако активна успоставља се као жива црква Христова. Сви чланови Цркве, на одговарајући начин, шире границе славе Божје: „Да се прослави име Господа нашега Исуса Христа у вама и ви у њему“ (II Сол., 1, 12).

Мисија је есхатолошко дело Божје, епифанија последњег времена. Обухвата епоху сведока који проричу, проповедају (Откр. 11, 3) у служби коју Малахија види у лику анђела који припрема Други долазак Христов: „Ево ћу послати анђела свога, који ће припремити пут преда мнош, и изненада ће доћи у цркву своју Господ, кога ви тражите“ (Мал. 3, 1). Ово је време светлости која растаче таму, отварање духовних очију онима који су духовно слепи, период када ће „свако тело видети“ (Ис. 40, 5; 51, 4; 60. 1—4). Настаје плима ширења еванђеља „међу свима народима“ (Мт. 25, 14), непосредни предзнак Краја, када ће сви добити прилику да чују реч Божју како не би имали изговора за неверовање. „Јер који призове име Господње спашће се. Како ће дакле призвати кога не вероваше? А како ће веровати кога не чуше. А како ће чути без проповедника? ... Али сви не послушаше еванђеља: јер Исаија говори: Господе! ко верова нашему проповедању?“ (Рм. 10, 13—16).

5.

Снагом Св. Духа у себи, по усаћености у Христу, Црква је света и безгрешна, савршена. Беспрекорна Невеста Христова (Откр. 19,8). Знак спасења свету. Њу Христос „освети очистивши је купањем воденим у речи; да је метне преда се славну цркву, која нема мање ни порока, или таквога чега, него да буде света и без мање“ (Еф. 5, 26—27). Али ипак, у овоме свету греха, док овај еон траје, та безгрешност је више објективна, по ономе како је освећена у Христу, а мање субјективна, у ономе како стварно јесте у својим члановима и као заједница верујућих. Чланови цркве, појединачно и као емпиријска заједница, могу, заплетени у греховни ток света, да греше и, многи и у многоступењу, греше (I Јн. 1, 8). Стање верника не може, још, да одрази сво богатство црквеног мистичког живота и да прочитује сву мисионарску поруку свету. Постоји разлика између суштине и појаве у којој суштина мање или више долази до израза. Слабости оних којима је поверена улога препорода и преображаја непрепорођених и непреображених могу да сметају остварењу тог задатка. Могу да саботирају и успоравају ширење Царства Божјег на земљи. Много шта у Цркви, преко њених представника, може да изгуби препородилачку снагу, као што о томе, са јаким призвуком изобличења, каже Христос: „Ви сте с њом земљи; ако се обљутави, чим

ће се осолити? Она већ неће бити ни за шта, осим да се проспе напоље и да је људи погазе“ (Мт. 5, 13). Али као што нема поистовећења са светошћу, нема ни поистовећења са греховношћу. У Цркви постоји увек једно језгро, један малобројни „остатак“ (Ис. 10, 22), по коме је континуитет са Христом непрекидив, јер су „*благодат Господа нашега Исуса Христа и љубав Бога и Оца и заједница светога Духа*“ увек са њим (II Кор. 13, 13). Црква ће, упркос свих својих слабости, светодуховном делатношћу у себи, моћи да служи преображају и спасењу света.

Ситуација Цркве, по снази и слабости, није свуда и увек иста, него веома различна. Та различност је, поред и осталих места у Библији, драматично и драстично описана у апокалиптичким писмима црквама Мале Азије у Јовановом Откривењу (II и III гл.) Те цркве, мада имају имена познатих историјских цркава, представљају, у апокалиптичкој визији, и општу Цркву Христову на свим просторима и у свим временима. Ту је изнета есхатолошка типологија Цркве Христове на земљи, што се види како из садржаја тако и, нарочито, из употребе мистичког броја седам, који означава опшност и пуноту, универзалност. (Не можемо се сложити са А. Колесниковим и неким другим тумачима, да „седам цркава у другој и трећој гл. Откривења представљају седам епоха у историји васеленске хришћанске цркве“.¹⁶ јер би се, у том случају, губио вечно живи актуалитет речи Божје и била схваћена као пророчка хроника последичних историјских догађаја, а губила динамика истовремености, која карактерише Апокалипсу као и читаву Библију). У овим визионарским писмима видимо добре и лоше стране емпиријске Цркве; добре: неподношење зла и лажних учитеља, ревновање у Божјој служби и поред материјалних недостатака, богаћење духовним добрима, трпење за Божју ствар, држање Имена Божјег и исповедање вере усред безбожја, раст у љубави и добрим делима, мисионарски успеси у придобијању својих и Божјих противника; лоше: небудност пред лажним учењима, губљење првобитног жара ревновања за Божје дело, недостајање борбе против лажне филозофије и науке које као блуднице заводе хришћане, формализам, мртвило духовног живота заогрнутог плаштом спољашње исправности. Може се општено рећи: стање Цркве је, како је симболички представљено, као свећник који се негде и некад подиже а негде и некад пада. Шта више, у свакој цркви (помесној) има позитивних и негативних појава. У цркви, у том погледу, стално ври као у вулкану који пламти и гаси се. Све је то повезано са светом, као непрекидна конвергенција и конфронтација Цркве и света. Та струјања, позитивна и негативна, биће живља и јача уколико се историја приближава својој крају.

Да би Црква испунила своју намену, да би се остварила и испунила, мора да се стално обнавља „*докле достигнемо сви у јединство вере и познање сина Божијега, у човека савршена, у меру раста висине Христове; да не будемо више мала деца, коју љуља и заноси сваки ветар науке у лажи човечијој, путем преваре; него*

¹⁶ А. Колесников, *Тајновицелац будућности*, Теол. погледи, св. 1—3, 1985, с. 69.

владајући се по истини у љубави да у свему узрастемо у Ономе који је Глава, Христос. Из кога је све Тело састављено и склопљено сваким зглавком, да једно другоме помаже добро по мери свакога дела (члана), и чини да расте тело на поправљање самога себе у љубави“ (Еф. 4, 13—16). Сад је Црква, можда, у несавршености и мањини, али се непрекидно усавршава и расте у пуноти слично горушичном зрну које је мало а постаће велико (Мк. 4, 31—32). Црква се стално обнавља, тј. расте. Мане ће нестајати, а врлине настајати. Ова обнова није ре-форма у социолошком или религиозном (протестантско-римокатоличком) смислу, него покајање ((meta-noia, покајање), као што је у Откривењу речено: „Опомени се дакле откуда си спао, и покај се, и прва дела чини“ (Откр. 2, 5). Не, дакле, преобликовање онога што је светодуховски већ уобличено, него уобличење онога што је обезличено, односно изобличено. Ради се о оживљавању и постизању онога што објективно већ постоји, али је било изневерено и умртвено, као што Езекил пророкује у слици оживљавања мртвих костију, говорећи: „И рече ми (Господ): сине човечји, хоће ли оживети ове кости? А ја рекох: Господе, Господе, ти знаш. Тада ми рече: пророкуј за те кости, и кажи им: сухе кости, чујте реч Господњу. Овако говори Господ Господ овим костима: гле, ја ћу метнути у вас Дух и оживећете“ (Јез. 37, 3—6). Црква носи лек покајања да би могла обновити друге, како би сви постали активна црква, Нови Јерусалим (Откр. 21, 10), који Христос љуби као духовну Невесту (Еф. 5, 25), за коју небески глас говори: „Ево скиније Божије међу људима и живеће с њима, и они ће бити народ његов, и сам Бог биће с њима Бог њихов“ (Откр. 21, 3). Црква ће се у своме савршенству суочити са грехом и злом овога света, не у прилагођавању њему, како мисле неки савремени акомодисти и модернисти, него у приволевању Христу, како учи реч Божија: „Не владајте се према овоме свету него се промените обновљењем ума свога, да бисте могли кушати које је добра и угодна и савршена воља Божија“ (Рм. 12, 2). Тако, и тиме, ће аутентична светлост цркве Христове засијати новим сјајем и обасјати духовно запустеле и потамнеле просторе и послужити (омогућити) сваком створењу да прогледа и да се кроз Цркву спасе у Господу. Настаје последњи час (kairos, пуноћа времена) да се ова светлост спусти у мртве тмине безбожја како би пустиња греховна процветала и обновила се животом Божјим, о чему прориче свети Пророк: „Господ ће ружне пустиње претворити у вртове Господње. Радост ће се и милина осећати у њима, и хвале Богу испуњаваће их, и песме величања чуће се свуда“ (Ис. 51, 3).

*
*   *

Црква, дакле, није још *Есхатон*, крајња пуноћа вечног живота у Христу, али, својим причешћем у томе животу, јесте његов почетак. Црква, у својој структури и деловању, и поред криза и слабости неких њених чланова, има све битне елементе есхатолошке божанске стварности, која ће се у својој пуноћи, открити о Другом Христовом доласку.